

каменів – стовпів відродження і сили народу, а богословська наука – це євангельський заповіт Христа – «йдіть і навчайте всі народи...» [3]. Так, зовсім нелегкі випробування пройшов Й. Сліпий у час Великої війни, однак це зовсім не зламало юнака. Швидше за все – загартувало, давало поштовх до досягнення нових знань, одержання відповідної освіти, переймання європейського досвіду задля становлення української інтелігенції в нелегких історичних мовах.

Список використаних джерел

1. Берест І., Берест Р. Діяльність Андрея Шептицького в роки Першої світової війни // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. 2015. Вип. 2. Ч. 3. С. 93–98.
2. Гаюк В. Патріарх Йосиф – подвижник богословської науки в Україні // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. Івано-Франківськ, 2002. С. 27–36.
3. Заповіт Блаженнішого Патріярха Йосифа. URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/duhovna-svitlytsya/rik-patriarha-josyfa/952-zapovit-patriarha.html>
4. Зварич В. Життєвий шлях патріярха Йосифа. Тернопіль : «Джура», 2011. 72 с.
5. Киричук О. Кардинал Сліпий. Харків: ХКФ «Глобус», 2018. 123 с.
6. Сліпий Йосиф. Спомини / ред. Іван Дацько, Марія Горяча, вид. 3-тє, виправлене й доповнене. Львів – Рим: Видавництво УКУ 2017. 632 с. + 40 іл.
7. Перша світова війна у фокусі історії (дипломатичні та політичні колізії Великої війни): монографія / Наукова редакція д.і.н. проф. С.С.Трояна. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 352 с.

Юрій ДРЕВНІЦЬКИЙ

*кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії
та суспільних наук Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

Володимир СПОЛЬСЬКИЙ

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Володимир Старосольський – видатний український політик, правник і громадський діяч, який відіграв ключову роль у формуванні українського військово-політичного руху в роки Першої світової війни. Його діяльність, спрямована на розбудову організаційного потенціалу Українських Січових Стрільців (далі – УСС) та ідеологічне підґрунтя національно-визвольної боротьби, має особливе значення в контексті національних змагань того періоду. Під час війни В. Старосольський не лише займався питаннями матеріального забезпечення легіону УСС, а й активно підтримував українські політичні організації у Відні, забезпечуючи стратегічні комунікації з українськими лідерами.

Важливим аспектом його діяльності було забезпечення ідейного спрямування січового руху, що зумовлювало його активну участь у політичних дебатах щодо національної єдності та державності. В. Старосольський був прихильником автономії стрілецького руху від австрійського командування, виступав за створення незалежного командного складу та надання УСС правової та організаційної автономії.

Метою публікації є аналіз політичної та громадської діяльності В. Старосольського в умовах Першої світової війни, а також оцінка його впливу на розвиток українського військового руху та формування національно-патріотичної ідеології українців.

З початком Першої світової війни В. Старосольський активно включився в діяльність новостворених українських організацій, таких як Головна Українська Рада (далі – ГУР), заснована 1 серпня 1914 р., та Українська Бойова Управа,

створена 6 серпня 1914 р. Серед першочергових завдань ГУР було формування окремого українського військового підрозділу в австрійській армії, що мав стати основою майбутньої національної армії. Роль В. Старосольського здебільшого асоціюється з його діяльністю серед українського стрілецтва, однак звуження його внеску лише до цього аспекту є необґрунтованим. Зокрема, відомо про його активні контакти з представниками Союзу Визволення України (далі – СВУ) – організації східноукраїнських емігрантів, заснованої у Львові 4 серпня 1914 р., яка сприяла поширенню ідеї політичної незалежності України. Співпраця В. Старосольського з представниками СВУ мала значний вплив на видавничу діяльність, де він був редактором і видавцем праць, присвячених актуальним питанням національно-політичного та соціального життя. Варто окремо зазначити видане у Відні 1915 р. дослідження В. Старосольського «Національний і соціальний момент в українській історії», яке здійснене за підтримки СВУ та емігрантів з Наддніпрянщини.

Ідея об'єднання ГУР та СВУ в єдину загальноукраїнську організацію належить В. Старосольському. Виступаючи на нараді 20 грудня 1914 р., він обґрунтовував таку ініціативу ідеологічною спорідненістю між двома організаціями [50, арк. 80]. З його безпосередньою участю 5 травня 1915 р. ГУР реорганізовано в Загальну Українську Раду (далі – ЗУР), яка об'єднала представників СВУ. В. Старосольський увійшов до складу новоствореної структури як представник Української соціал-демократичної партії і згодом представляв ЗУР у легіоні УСС.

Під час Першої світової війни основним напрямом діяльності В. Старосольського була участь у стрілецькому русі. Ще до війни він долучився до спортивно-руханкового руху, і 18 березня 1913 р., за рекомендацією Кирила Трильовського, очолив товариство «Січові стрільці». Вже 28 червня 1914 р. Старосольський, виконуючи обов'язки кошового, брав участь у проведенні загальногалицького Шевченківського здвигу у Львові, де під його керівництвом пройшли вулицями міста п'ять сотень січовиків [1, с. 68].

В. Старосольський здійснив значний внесок у консолідацію січового стрілецтва у Львові. Як керівник «Січових Стрільців І», він ініціював об'єднання з «Січовими Стрільцями ІІ», яке відбулося 30 липня 1914 р. Спільний провід об'єднаних товариств видав наказ всім членам невідкладно прибути до Львова, а також закликав добровольців до вступу в лави стрільців. На підставі ухвали УБУ від 10 серпня 1914 р. В. Старосольський отримав повноваження від ГУР та УБУ на створення широкої мережі місцевих мобілізаційних комітетів з функцією контролю за їх діяльністю. Спільно з Іваном Чмолюю, Оленою Степанів та Михайлом Гаврилком він в рамках одного з таких комітетів у серпні 1914 року сформував першу бойову сотню під командуванням Івана Чмоли [1, с. 69; 2, с. 292].

Процес становлення стрілецьких товариств супроводжувався значними труднощами, передусім матеріального характеру: через відсутність централізованого фінансування пожертви поодиноких меценатів виявилися явно недостатніми для покриття потреб. Відчутною була також відсутність чіткої і стратегічно спрямованої концепції розвитку стрілецького руху, а також бракувало усвідомлення керівниками стрілецтва конкретних шляхів досягнення статутних цілей. Це зокрема підкреслював з тривогою В. Старосольський у листі до митрополита Андрея Шептицького, де він зазначав: «...Стрілецький рух почався у нас під враженням російсько-австрійської війни. Під впливом хвилі він швидко припинився, бо не було вже мети ...рух, не розрахований на довгострокову мету, сьогодні існує під впливом Шевченкового свята» [3, арк. 1]. У цьому листі В. Старосольський звернувся до А. Шептицького із проханням не лише про матеріальну, а й про ідейну підтримку молодого стрілецтва.

2 січня 1915 р. В. Старосольський вирушив із Відня на фронт як військовий кореспондент, і на цій посаді перебував кілька місяців, до 22 травня, коли на цю роль призначено Осипа Назарука. Вирішальним чинником стала фінансова підтримка у розмірі 200 австрійських корон [4, арк. 7 зв.]. З 12 липня 1915 р. В. Старосольський отримав військове звання четаря, прирівняне до австрійського офіцера – лейтенанта [34, арк. 3 зв.]. У легіоні він опікувався питаннями військового та матеріального забезпечення стрілецьких підрозділів, зокрема, наполягав на організації відпусток для стрільців у Мукачевому, де забезпечено належні умови гігієни (організація купання, зміна білизни), закупівля шахів для відпочинку і неформального спілкування з визначними суспільно-політичними діячами [6, арк. 45–45 зв.], а також на виділенні окремої світлиці для гуцульської сотні [1, арк. 28 зв.].

Ідеологічна діяльність В. Старосольського стала важливим компонентом його внеску в розвиток січового стрілецтва, орієнтованого на утвердження ідейних засад у боротьбі за українську державність та на пріоритет культурно-освітньої й виховної діяльності. Станіслав Ріпецький вважав В. Старосольського найвидатнішим політичним теоретиком і публіцистом серед українських громадських діячів того часу, а разом з Дмитром Вітовським – одним із творців ідеології УСС [8, с. 139, 322]. В. Старосольському приписується авторство «Десяти заповідей Українських Січових Стрільців», які визначали ключові принципи боротьби УСС за незалежність України. У тексті заповідей, зокрема, підкреслюються високі ідеали честі, хоробрості, правди, добра і безкорисливого служіння народу. Десята заповідь, наприклад, проголошує: «Буду добрим сином України та добрим жовніром і добрим товаришем у Стрільцтві, щоби спільним трудом і спільними силами здобути кращу долю Україні». «Десять заповідей УСС» мали ідеалістичний характер, відмінний від більш радикального та жорсткого змісту «Декалогу ОУН» [2, с. 298].

Середовищем для культурно-просвітницької та виховної роботи серед січового стрілецтва стала «Пресова Кватирка УСС», створення якої ініціював В. Старосольський. Її головна місія полягала в політико-ідеологічному забезпеченні виховного потенціалу стрілецтва, зосереджуючи увагу на принципах честі, відваги, жертвовності та об'єднання зусиль задля досягнення незалежності України. Продовженням цієї ідеологічної лінії стало заснування 26 серпня 1914 р. «Українського пресового бюро» при УБУ. Бюро, створене за ініціативи В. Старосольського, мало на меті популяризацію українських віслюків здобутків та інформування іноземної преси, зокрема берлінської та віденської, а також ідеологічну пропаганду серед січових стрільців та українського населення Галичини й Наддніпрянщини [9, арк. 1–1 зв.].

Виховний компонент січового стрілецтва набув вираження у запровадженні військових одностроїв та відзнак для стрільців, що сприяло утвердженню ідентичності та дисципліни. В. Старосольський, зокрема, пропонував включити в герб України символи лева і архангела Михаїла, що відображало б ідею соборності та підкреслювало єдність Галичини й Наддніпрянщини [2, с. 299]. Попри зусилля В. Старосольського, повний комплект одностроїв для січового стрілецтва остаточно затверджено лише навесні 1917 р. Він також розробив і надіслав до УБУ статуту військової відзнаки УСС і хреста за заслуги, зберігаючи при цьому критичне ставлення до використання австрійського герба на печатках УСС [7, арк. 57, 62]. Упродовж 1920-х рр. В. Старосольський продовжував відстоювати ідею створення нагородної системи для учасників січового стрілецтва, зокрема розробив проект статуту пам'ятної відзнаки для ветеранів визвольної війни 1918–1920 рр. [10, арк. 26–26 зв.].

Участь В. Старосольського в стрілецькому русі зумовила його залученість до вирішення складних питань, що негативно впливали на діяльність легіону УСС. Він зіткнувся з амбівалентністю політики австрійського командування,

внутрішніми конфліктами серед керівництва легіону та розбіжностями між ГУР, УБУ та командантом легіону М. Галушинським, значна частина старшин якого визнавала виключно військове командування [5, арк. 3 зв.]. У 1915 р. виник напружений конфлікт між старшинами: група на чолі з сотниками Дмитром Вітовським і Володимиром Дідушком надавала пріоритет ідеї політичної незалежності та соборності українських земель, акцентуючи на популяризації політичної і культурно-просвітницької діяльності [2, с. 296–297]. Водночас С. Горук, Р. Дудинський і Г. Коссак розглядали основне завдання легіону як виконання обов'язків перед Австро-Угорщиною. Позиція перших була ближчою Старосольському: він вважався послідовним прихильником обмеження впливу австрійського командування на легіон УСС у питаннях призначення старшинського складу, створення польового суду та військового шпиталю у Львові.

На початковому етапі конфлікту лідируючі позиції займала «група Коссака», однак уже в грудні 1915 р. більшість старшин легіону перейшли на бік Д. Вітовського та В. Дідушка [11, арк. 7]. На наш погляд, однією з основних причин цього розколу стала політика подвійних стандартів австрійської влади, яка включала небажання Відня створити повноцінну українську бойову частину, погане озброєння стрілецтва та невдоволення частини січовиків воєнними зобов'язаннями на користь імперії. В. Старосольський відіграв ключову роль у пом'якшенні конфлікту, коли 20 грудня 1915 р. він запропонував старшинам не подавати скарг на дії Григорія Коссака до австрійського командування, адже це могло спричинити призначення на посаду командира легіону особи неукраїнського походження [9, арк. 70–72].

Наступна хвиля конфлікту виникла в 1917 р., коли легіон УСС опинився втягнутим у внутрішні суперечності УБУ. Сутність конфлікту полягала в протистоянні між радикальним і національно-демократичним напрямками, представленими К. Трильовським та І. Боберським відповідно. Це негативно позначилося на авторитеті УБУ та викликало розчарування старшин легіону на чолі з М. Галушинським, оскільки залишалися невирішеними нагальні матеріально-технічні питання забезпечення легіону. В. Старосольський утримувався від активної участі в конфлікті, прагнучи скерувати обидва угруповання на вирішення матеріальних потреб стрілецтва. У липні 1917 р. він зробив офіційне попередження, оголосивши, що в разі подальшого загострення конфлікту складе свої повноваження представника УБУ в легіоні [7, арк. 45 зв.].

На початку 1917 року, під час вишколу УСС у с. Розвадові (сьогодні – Львівська область – примітка авторів), В. Старосольського призначено ад'ютантом командувача вишколом, майора Миколи Тарнавського [410, с. 401]. У травні того ж року відбулася нарада представників усіх підрозділів Легіону УСС, на якій, після тривалих обговорень, обговорювалося питання розформування УСС. В. Старосольський разом із сотником Никифором Гірняком виступили проти цього рішення, наголошуючи, що, враховуючи політичну нестабільність у Галичині, збереження стрілецької організації є критично важливим. Врешті-решт ухвалено компроміс, згідно з яким остаточне рішення мало приймати українське політичне керівництво.

24–25 липня 1917 р. у Відні відбувся новий з'їзд Української парламентської репрезентації, УБУ та представників УСС за активної участі В. Старосольського [12, с. 465]. У результаті дводенних інтенсивних дискусій учасники дійшли висновку, що ліквідація легіону УСС є недоцільною через загострення українсько-польських відносин, яке надавало стрілецтву стратегічного політичного значення. На цьому ж зібранні ухвалено реорганізацію УБУ в Центральну Управу УСС, що відіграла важливу роль у подіях Листопадового чину 1918 р.

У вересні 1918 р. В. Старосольський був включений до складу Генерального військового комісаріату – організації, створеної для підготовки збройного повстання. Комісаріат засновано за ініціативи Івана Рудницького, а участь В. Старосольського в ньому не була випадковою, адже під час Першої світової війни він підтримував контакти з українськими лідерами у Відні. Крім того, особливу роль у залученні його до повстання відіграв Н. Гірняк, з яким В. Старосольський зблизився у 1917 р. під час дискусій щодо майбутнього січових стрільців [13, с. 143].

Наприкінці жовтня 1918 р., задля підготовки повстання, В. Старосольський вирушив до Буковини, де на той час базувався легіон УСС [14, арк. 9]. Його метою було залучення цієї військової формації до виступу. Проте 2 листопада 1918 р., на зворотному шляху з Чернівців до Львова, його затримано польськими військовими на станції Персенківка [14, арк. 22; 15, с. 118]. Раніше, за згодою Польської комісії ліквідаційної та українського уряду ЗУНР, В. Старосольського призначено «парламентарем та мировим посередником» [16, с. 1]. В умовах розпочатої польсько-української війни польська сторона, однак, ігнорувала цей статус.

Спочатку його відправлено до табору в Баранові (Західна Галичина, повіт Тарнобжег) [14, арк. 58], де В. Старосольський утримувався не як військовополонений, а як інтернований [17, арк. 36]. 4 лютого 1919 р. його переведено до Домб'є (передмістя Кракова). Перший обмін В. Старосольського відбувся за посередництвом Червоного Хреста у листопаді 1918 р., а на початку 1919 р. – повторний обмін, після якого В. Старосольський залишався в полоні до жовтня 1919 р. [18, арк. 36].

В. Старосольський під час Першої світової війни відіграв важливу роль у розвитку українського політичного руху, виступаючи як видатний політик, публіцист і правник, активний в австрійсько-угорських та українських національних колах. Він був активним членом ГУР та ЗУР, де сприяв консолідації українських політичних сил для підтримки ідей національної автономії в межах Австро-Угорщини. Його участь у цих організаціях зміцнювала легітимність українського національного руху та його представництво на міжнародній арені. Його численні публікації та виступи поширювали ідеї української національної самостійності та права на самовизначення. Він активно просував концепцію української державності, наголошуючи на правах українців у контексті національної самоідентичності та культурного розвитку. В. Старосольський зосереджував увагу на питанні національної автономії, сприяючи формуванню громадської думки щодо цього питання. В. Старосольський, маючи юридичну освіту, обґрунтовував необхідність правових гарантій для українців у складі Австро-Угорщини, вказуючи на важливість правової рівності та соціальної справедливості для національної стабільності. Його зусилля сприяли розробці правових основ для захисту прав українського населення, що мало значення для розвитку національних інституцій після війни.

Отже, діяльність В. Старосольського в роки Першої світової війни заклала основу для розбудови українських політичних та правових інституцій у наступні роки. Його внесок значно вплинув на формування національної свідомості, розвиток українського політичного руху та відстоювання прав українського народу в умовах соціальних і політичних викликів того часу.

Список використаних джерел

1. Старосольський Ю. Шляхами предків // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. У. Старосольської]. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1991. Т. 210. С. 3–115.
2. Огородник Т. Громадсько-політична діяльність В. Старосольського у період Першої світової війни (1914–1918) // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. 2007. Вип. 15. С. 289–304.

3. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України). Ф. 358. Оп. 1. Спр. 121. 61 арк.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України). Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 23. 71 арк.
5. ЦДАЛ України. Ф. 353. Оп. 1. Спр. 1. 146 арк.
6. ЦДАВОВУ України Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 22. 57 арк.
7. ЦДАВОВУ України. Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 25. 81 арк.
8. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. Нью-Йорк: Червона калина, 1956. 360 с.
9. ЦДАЛ України. Ф. 360. Оп. 1. Спр. 49. 80 арк.
10. ЦДАЛ України. Ф. 360. Оп. 1. Спр. 52. 6 арк.
11. ЦДАЛ України. Ф. 353. Оп. 1. Спр. 7. 23 арк.
12. Історія українського війська (від найдавніших часів до 20-х рр. ХХ ст.)/[Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін.]; упорядкув. Б. З. Якимович. [4-те вид., змін. і доп.] Львів: Світ, 1992. 712 с.
13. Гірняк Н. Львів у воєнних роках 1914–1918 // Наш Львів: Ювілейний збірник 1252–1952. Нью-Йорк, 1953. С. 137–144.
14. ЦДАЛ України. Ф. 360. Оп. 1. Спр. 14. 58 арк.
15. Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на Західних Землях України: спогади. Нью-Йорк, 1973. 407 с.
16. Переговори й арештування // Вперед. Робітнича газета орган української соціал-демократичної партії. 14 грудня 1918. Ч. 13. С. 1.
17. ЦДАЛ України. Ф. 360. Оп. 1. Спр. 13. 61 арк.
18. ЦДАЛ України. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2239. 92 арк.

Віра МЕЛЬНИК

*кандидатка історичних наук, доцентка кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЯРОСЛАВА ОКУНЕВСЬКОГО ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Ярослав Окуневський – видатний військовий лікар, громадський діяч, меценат та прихильник української незалежності, залишився яскравий слід в історії як своїми професійними досягненнями, так і патріотичною діяльністю. Упродовж Першої світової війни він обіймав високу посаду в медичній службі військово-морського флоту Австро-Угорщини, був нагороджений орденами низки держав, зокрема Австро-Угорщини, Німеччини, Іспанії та Китаю, і став генерал-майором морської медичної служби. Водночас Я. Окуневський активно підтримував розвиток української національної ідентичності: сприяв формуванню Легіону Українських Січових Стрільців, надавав фінансову допомогу Союзу Визволення України, брав участь у діяльності.

«Австро-польські військові повісили в часи війни з мадярськими офіцерами більше 20 тис. селян (гуцулів, бойків, лемків) у горах Карпатах, засуджуючи їх нібито через москвофільство. Рота мадярських гусарів посікла умовно кілька десятків людей, ведених до Перемишля з якогось ближнього села під виглядом зради державної, про яку людям й не снилося, російські війська, поки їм велося добре і гнали перед собою австрійську ландверу, обходилися з нашими людьми, як з інтелігенцією, а з селянами – лагідно і прихильно» [1, с. 122]. Такими словами згадував брат Ярослава, Теофіл Окуневський початок війни у рідній Городенці, що на Івано-Франківщині.

Перша світова війна застала Я. Окуневського у Головному штабі флоту у Відні. До цього часу він був удостоєний численних орденів від таких держав, як Австро-Угорщина, Німеччина, Іспанія та Китай. З 1 листопада 1914 року, на початку Першої світової війни, він отримав звання генерал-майора морської медичної служби. Працюючи у військово-морських силах Австро-Угорщини, Я. Окуневський обіймав посади начальника та головного лікаря Головної медичної служби, а також увійшов до штабу флоту на посаді адмірала [2, с. 56].